

o konjima i transcencijama

S poštovanjem govoreći, na ovom se skupu našlo vrlo mnogo učenih glava: sociologa, filozofa, ekonomista, ljekara i nadriječara naše društvene prakse i teorije, mislilaca raznih vrsta. Takva širina Stražilovskog susreta mene se lično ne tiče, odnosno tiče me se samo utoliko što se, među tolikim brojem učenih glava, ja osjećam kao rep — rep utoliko što mislim da se nalazim na repu događaja; na repu događaja stoga, što sam namjeravao i što želim govoriti o jednoj temi koja do sada ovdje nije bila na snazi.

Namjeravao sam i želim govoriti o mogućnostima književne kritike, budući da sam, zbog svoje profesionalne deformacije, tako shvatio jednu od naznačenih tema — tj. kao „mogućnosti kritike danas“.

Govoriti o mogućnostima kritike danas, za mene je značilo i znači govoriti u njenoj duhovnoj strukturi kao jedinoj bitnoj oznaci koja je određuje prema današnjem vremenu i prostoru. U tom smislu, usudio sam se uspostaviti jednu distinkciju unutar posleratne, odnosno današnje hrvatske i jugoslavenske književne kritike, distinkciju koja će vam biti sumnjiva — sumnjiva utoliko što je shematična. Ipak, jedino što mi preostaje to je shematičnost, jer znam, odnosno mislim, da duhu ne preostaje ništa drugo nego shematičnost budući da smo ograničeni svojim vlastitim jezikom, svojom vlastitom mišlju, granice našeg jezika i naše misli — to su granice našeg svijeta, kao što kaže Wittgenstein, što vi vjerovatno znadete bolje od mene.

Unutar te neizbježne shematičnosti, u koju namjerno želim upasti, napravio bih ovakvu distinkciju. Pretpostavimo da duhovna kultura današnje hrvatske i jugoslavenske književne kritike izgleda ovako: s jedne strane imamo onu kritiku koju bih nazvao **konformističkom**, a s druge strane onu koju bih nazvao **transcendentalnom**. U ta dva određenja možda bi se moglo (sa smionošću koja pristaje ovakvim skupovima), strpati sve što se danas piše u hrvatskoj, jugoslavenskoj književnoj kritici.

Konformističkom književnom kritikom smatram onu koja je slizana sa stvarnošću, čija je revolucionarnost oklajšana, koja u principu nema zahtjeva prema književnom djelu. To je najvećim dijelom ona tehnicistička književna kritika koju ne uzbuđuju duhovna pitanja djela. Dakle, sve ono što bi se moglo

Igor Mandić

sabrati, počevši od impresionističke do strukturalističke kritike, ja bih, izloživši se vašem sudu, nazvao konformističkom kritikom.

Transcendentalnom kritikom, odnosno onom kritikom koja pokušava prevladati čisto formalna, tehnička pitanja djela (i kritike same), mislim da se može nazvati samo dvije vrlo uske i slabe struje u današnjoj jugoslavenskoj književnoj kritici. Jedna je ona koja je potekla iz davnih izvora beogradske nadrealizma, a druga je ona koja danas djeluje u tzv. filozofskoj kritici u Zagrebu.

Međutim, ako konformistička kritika svojim zaobilazanjem bitnih pitanja duhovne strukture djela, odnosno povijesnih i bitnih misaonih dimenzija djela, ako takva kritika podbacuje književnost, onda je transcendentalna kritika prebacuje. Prebacuje utoliko, što više nije književna kritika. Ona se upušta

Oprostite što ponovo uzimam riječ, no čini mi se da je to potrebno zbog toga da bih bio jasniji.

U svom jučerašnjem nastupu, naime, smatrao sam potrebnim reći da je već prije svakog razgovora o kulturi, prije svakog nastojanja da se o kulturi govori, pa isto tako i prije našeg jučerašnjeg, današnjeg pa eventualno i sutrašnjeg sastajanja, potrebno pitati: a šta kultura zapravo jest? A sve sam uvjereniji da sam pitanje postavio s pravom, jer, koliko sam u dosadašnjem našem radu ovdje imao prilike vidjeti, takvo jedno pitanje nije bilo ne samo postavljeno nego u smislu jednog takvog pitanja razgovori nisu ni išli. Razgovori su se bavili pitanjima politike kulture, pitanjima organizacije kulture, pitanjima nekih odnosa u kulturi, pitanjima položaja, ako hoćete i materijalnog, pojedinih stvaralaca u kulturi, pitanjima birokrata u kulturi itd, itd.

A u kojoj to kulturi ikavoj kulturi? — to mi

u regione koji nadilaze samo književno djelo kao takvo.

Zbog toga mislim, da se niti u jednom niti u drugom slučaju, bez obzira na moje lične simpatije, ne može govoriti o onakvoj književnoj kritici kakva bi odgovarala našem današnjem društvenom i književnom trenutku, odnosno koja bi odgovarala mogućnostima naše književne kritike danas. Mislim da nemamo one, uslovno je tako nazovimo, **realne književne kritike**. Ta realna književna kritika, u doslovnom smislu riječi, bila bi ona koja bi se bavila samo stvarima književnosti. Ne ona koja bi se bavila tehničkim, dakle ili konformističkim ili transcendentalnim pitanjima književnosti, nego koja bi pogađala u stvarnu bit. Takva jedna, recimo, **ideološka književna kritika**, danas kod nas ne postoji.

Međutim, zašto je to tako? To je ona **nemogućnost mišljenja** današnje književne kritike, koja mene lično, kao skromna učesnika na tom području, najviše pogađa. To je pitanje same mogućnosti mišljenja danas, o čemu je govorilo već nekoliko mojih pret hodnika, a koji su istovremeno, u raznim intervencijama, bili izvrgnuti ili podsmjehu ili kritici, zavisno od razine diskutana.

Ta shematičnost, na koju sam bio prisiljen, vodi me do toga da se zapitam, u kojem od ta dva tipa književne kritike vidim sudbinu, odnosno mogućnosti naše književne kritike danas (kad već nemamo ništa bolje). Prema svojoj ličnoj simpatiji ja je vidim u transcendentalnoj kritici, budući da i samo ovo moje izlaganje na izvjestan način spada u transcendentalnu kritiku (koju sam ja sâm izvrnuo kritici) — i to zbog toga što je i sam um transcendentalan u svojoj biti. Znam da su mnogi diskutanti dosada već izvrgnuli ruglu takav stav, ali budući da imam debelu kožu, u figurativnom smislu, ja se ponovo izvrgavam njihovoj kritici.

Napominjem da je dobro poznata jedna vrlo stara anegdota, još iz doba stare Grčke. Kada je jedan ugledni filozof govorio o konju općenito, jedan njegov vrlo mudri učenik je protuslovio: druže učitelju, gospodine učitelju, ja ne vidim konja općenito, ja vidim ovog konja koji stoji tu pred nama, s čefiri noge, glavom, repom itd. Učitelj mu je odgovorio: to je zbog toga što ti imaš oči da vidiš konkretnog konja (ovoga tu, pred nama), ali nemaš um da pojmiš apstraktnog konja (konja općenito).

nikako nije jasno nakon ove dvije seanse, pa mi se čini da je dalje ići u tom smislu nemoguće. Bez toga pitanja, naime, nije moguće govoriti, jer to pitanje, pitanje kulture kao duhovnog supstrata čoveka, pitanje kulture kao onoga što čovjeku kao stvaraoču od najmaterijalnijih pa do najapstraktnijih dobara, od, ako hoćete, konkretnog konja pa do apstraktnog konja da se poslužim Mandićevom figurom, nije moguće čovjeku uopće postojati.

Govoreći u tom smislu, realizirajući naše razgovore na nivou takozvanog **realiteta** i na nivou takozvanog **idealiteta**, čini mi se da mi jedino nešto i možemo postići. Ako idealitet kao supstrat ispuštimo iz vida, a bavimo se samo takozvanim realitetom, ako se bavimo samo organizacijom, samo politikom i samo našim svakodnevnim ljudskim, zainteresiranih bitno nas stvaralaca u kulturi, zainteresiranih bitno samo za naša ako hoćete čak radna mjesta, onda mi, čini mi se, o kulturi više nemamo šta reći.

ante stamać

ako idealitet
ispustimo
iz vida...